

ЛЕКЦІЯ 1

ТЕМА: “ДЕФЕКТОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ”

План:

1. Зміст поняття “дефектологія”. Основні поняття і терміни дефектології.
2. Основні завдання, принципи та методи дефектології.
3. Зв'язок дефектології з іншими науками.

1. Зміст поняття “дефектологія”. Основні поняття і терміни дефектології.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні активного впровадження набуває інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір, що зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей, забезпечення їм психолого-педагогічного супроводу в освітньому просторі навчальних закладів різних типів. Звичайно, в таких установах працюють фахівці із загальноосвітньою чи загальнопсихологічною підготовкою, які недостатньо ознайомлені з особливостями дітей, котрі мають порушення психофізичного розвитку, та специфікою їх навчання і виховання. Враховуючи ту обставину, що такі діти потрапляють у різні типи установ разом з дітьми, які мають типовий розвиток, вони потребують спеціальної корекційно спрямованої роботи для збереження їх розвитку, виправлення і компенсації певних вад, відхилень у процесі соціалізації. Тому є потреба в ознайомленні майбутніх педагогів соціальних педагогів з основами корекційної педагогіки.

З цією метою відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02 грудня 2005 року № 691 «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» передбачено уведення до навчальних планів вищих навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка педагогічних працівників, вивчення дисципліни «Основи дефектології (корекційної педагогіки)» з 2006 /2007

навчального року. Цей наказ зумовлений необхідністю створення в Україні сприятливих умов для здобуття освіти і забезпеченням життєдіяльності осіб з порушеннями та відхиленнями психофізичного розвитку. І першочерговим завданням є початкова підготовка педагогічних кадрів щодо опанування ними знань про особливості розвитку, навчання і виховання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Термін «дефектологія» походить від лат. defectus – недолік, та грец. logos слово, вчення. Тобто якщо дослівно вчення про недоліки.

Таким чином, ***дефектологія*** – це галузь педагогічної науки, що вивчає психофізіологічні особливості людей з аномальним розвитком, закономірності їх навчання та виховання, а також їх адаптації і реабілітації в соціумі.

Об'єктом дефектології є спеціальна та інтегрована освіта осіб з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження дефектології як галузі наукового пізнання є діти з фізичними та психічними недоліками і проблеми їх навчання і виховання.

І хоча у навчальних планах, за якими ми навчаємось зазначено, що навчальна дисципліна має назву «Основи дефектологія», однак дефектологія як інтегрована галузь наукового знання сьогодні переживає часи витіснення самого терміна «дефектологія» через недостатню коректності – семантика його має зневажливий характер - вказівка на дефект. Зміна термінології пов'язана з необхідністю вже в самому понятті перенести акцент з виявлення відхилень на їх усунення, з недоліків (дефектів) особистості на її позитивні сторони.

Основна теза дефектології: дитина, розвиток, якої ускладнений дефектом, не є просто менш розвинутою, вона інакше розвинута.

На зміну терміну «дефектологія» приходять нові терміни «спеціальна педагогіка» і «корекційна педагогіка». У міжнародній педагогічній теорії і практиці загальноприйнятими є поняття «спеціальна педагогіка» та «спеціальна освіта».

Назва «спеціальна педагогіка» використовується як загальноприйнятий міжнародний педагогічний термін, який співвідноситься із сучасними

гуманістичними орієнтирами світової системи освіти: коректність, відсутність принизливого для людини ярлика. Англ. корінь назви *spatial* (особливий, індивідуальний) підкреслює особистісну зорієнтованість цієї галузі педагогіки, її здатність вирішувати складні індивідуальні освітні проблеми конкретної людини.

Дефектологія є самостійною галуззю педагогічних наук і складається з низки спеціальних педагогічних дисциплін, кожна з яких вивчає педагогічні проблеми конкретних категорій аномального розвитку:

- **сурдопедагогіка** — наука про освіту, навчання й виховання дітей з глибокими порушеннями слуху;
- **тифлопедагогіка** — наука про освіту, навчання й виховання дітей з глибокими порушеннями зору;
- **олігофренопедагогіка** — наука про освіту навчання й виховання розумово відсталих дітей;
- **корекційна психопедагогіка** — наука про освіту навчання й виховання дітей із затримкою психічного розвитку розумовою відсталістю, порушеннями емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки;
- **ортопедагогіка** — наука про освіту навчання й виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату;
- **логопедія** — наука, яка досліджує природу механізми, симптоматику перебіг, структуру і прояви вад мовленнєвої діяльності, розробляє наукові основи їх попередження і подолання засобами спеціального навчання і виховання;
- **логопедагогіка** наука про освіту, навчання й виховання дітей з порушеннями мовленнєвої діяльності;
- галузь дефектології (без власної назви), яка вивчає питання навчання і виховання дітей зі складними, комплексними порушеннями розвитку.

Кожна з указаних вище предметних галузей структурно організована так само, як і загальна педагогіка, тобто педагогіка певної предметної галузі (наприклад, сурдопедагогіка, тифлопедагогіка тощо) містить свою історію, дидактику теорію і практику виховання, спеціальні методики. Кожна предметна галузь диференційована також за віковими періодами; достатньо добре

розробленими вважаються дошкільний і шкільний періоди стосовно спеціальної освіти. Також потребують наукових розвідок проблеми спеціальної освіти молоді з особливими освітніми потребами, освіти дорослих, ранньої допомоги, інтегрованого та інклюзивного навчання.

Тепер розглянемо основні терміни і поняття, що ви маєте засвоїти.

Спеціальна педагогіка — це теорія і практика спеціальної (особливої) освіти осіб з порушеннями; психофізичного розвитку, для яких освіта у звичайних педагогічних умовах, визначених існуючою культурою, за допомогою загальнопедагогічних методів і засобів є утрудненою або неможливою.

Корекційна педагогіка — наука про закономірності та особливості освіти, виховання й навчання дітей з порушеннями та відхиленнями психофізичного розвитку, які потребують корекційно-виховних впливів як у спеціальних освітніх закладах, так і в умовах реабілітаційних центрів, масових освітніх і позаосвітніх закладів, сім'ї тощо.

Спеціальна психологія – це галузь, що вивчає своєрідність психічного розвитку різних категорій дітей з вадами психофізичного розвитку (глухих, слабочуточих, сліпих, слабозорих, сліпоглухих, розумово відсталих, логопатів, із порушеннями рухових функцій та ін.). Спеціальна психологія вивчає причини, сутність і закономірності порушеного психічного розвитку, психічні особливості дітей з недоліками в розвитку пізнавальної діяльності й емоційно-вольової сфери особистості.

Дефект (від лат.. defectus – недолік) – фізичний чи психічний недолік (вада, аномалія), який порушує хід нормального розвитку.

Корекція (лат. Correction - виправлення) в дефектології – система педагогічних заходів, спрямованих на виправлення або послаблення недоліків психофізичного розвитку дітей. Під корекцією мається на увазі як виправлення окремих дефектів (наприклад, корекція вимови або зору), так і цілісний вплив на особистість аномального дитини з метою досягня позитивного результату в процесі його навчання, вихованням та і розвитку. Усунення або згладжування

дефектів розвитку пізнавальної діяльності та фізичного розвитку дитини визначається поняттям «*корекційно-виховна робота*».

Компенсація (від лат.штрепзаііо урівноважування, зрівнювання, відшкодування) – це складний багаторівневий процес, який полягає у відновленні недорозвинених чи порушених психічних функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених функцій. У результаті розвитку процесів компенсації функціональне порушення, зумовлене ушкодженнями, певною мірою долається. Існує два типи компенсації психічних функцій: *внутрішньосистемна*, що здійснюється за рахунок залучення збережених нервових елементів уражених структур, і *міжсистемна*, пов'язана з перебудовою функціональної системи і залученням у роботу нових нервових елементів з інших нервових структур. У людини спостерігаються обидва типи компенсації психічних функцій. Так, компенсація психічних функцій зорового аналізатора у сліпонародженої дитини відбувається здебільшого шляхом тактильного розвитку.

Абілітація – система лікувальних і психолога-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, лікування, розвиток і корекцію патологічних станів і психологічних порушень у дітей, які ще не адаптовані до соціального середовища; що призводять до стійкої втрати можливості навчатися (на відміну від *реабілітації* — відновлення життєвого і трудового досвіду). Про абілітацію доречно говорити у тих випадках, коли психологічні порушення виникають у ранньому віці. У дитини ще не (сформовані нормальний руховий стереотип, мовленнєві функції. Вона ще не має навичок самообслуговування і досвіду суспільного життя. Абілітація передбачає якомога ранішу лікувально-педагогічну корекцію рухової, психічної та мовленнєвої сфер дітей дошкільного віку.

Реабілітація (у медико-психологічному значенні) – повернення хворого до нормального життя і праці в межах психофізіологічних можливостей. Це комплексна ,багатоетапна система медичних, соціально-психологічних, педагогічних заходів, спрямованих на усунення чи пом'якшення вад розвитку дітей-інвалідів та дітей з обмеженими фізичними і розумовими можливостями, інтеграцію у соціальне середовище, залучення до громадського життя і праці.

Спеціальна педагогічна допомога – діяльність спеціально підготовлених педагогів у спеціально створених педагогічних умовах (розвивальне середовище, особливий зміст, методи і форми навчання і виховання), що забезпечує індивідуальний розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Сучасна термінологія вирізняється гуманним, коректним і тактовним словником, співвідноситься з термінологією, прийнятою в міжнародному науковому співтоваристві. Медичні терміни, які мають діагностичний характер (аномальні діти, діти з патологією розвитку, з вадами розвитку, з дефектами розвитку, з відхиленнями у розвитку), не відображають особливих потреб цих осіб в освіті.

Сучасні міжнародні тенденції в галузі міжнародних правових норм, соціальної політики, освіти засвідчують найбільш прийнятне використання терміну «особа з обмеженими можливостями», оскільки основна увага концентрується на особі, а обмежені можливості є вже другорядною характеристикою.

2. Основні завдання, принципи та методи дефектології.

Завданнями дефектології як науки є:

- розроблення теоретичних і методологічних основ вивчення, виховання, навчання і розвитку людей з особливостями психофізичного розвитку ;
- визначення стратегії розвитку національної системи спеціальної та інтегрованої освіти;
- розроблення теоретичних підходів до диференційної діагностики, диференційованого навчання і виховання людей з порушеннями і відхиленнями в розвитку;
- пошук і розробка варіативних форм організації спеціальної освіти;
- дослідження особливостей сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами;
- створення необхідної навчально-методичної бази для підготовки вчителя-дефектолога та вихователя до корекційно-педагогічної роботи з дітьми у віці

немовляти, дітьми раннього, дошкільного та шкільного віку з особливостями психофізичного розвитку.

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні актуальними є такі завдання дефектології, як:

- розробка теоретико-методичних підходів до організації і впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання в загальноосвітній процес;

дослідження особливостей інтегрованого навчання та виховання дітей з порушеннями розвитку в умовах навчальних закладів різних типів;

- розроблення науково-теоретичних засад і методик ранньої діагностики і ранньої корекції порушень психофізичного розвитку в дітей.

У науково-педагогічних дослідженнях дефектологія використовує відомі педагогічні та психологічні методи. Це спостереження, яке полягає в цілеспрямованому вивченні певного психолого-педагогічного явища в природних умовах, обстеження або бесіда за заздалегідь наміченим планом, що дозволяють з'ясувати особливості формування особистості учнів або ефективність корекційно-виховного процесу.

Широко використовуються різні види експерименту - природного (констатуючого і навчального) і лабораторного, що проводиться в спеціально створюваних умовах. Експериментальні завдання виявляють не тільки сформовані особливості і різні труднощі, але і можливості розвитку. Це дозволяє, правильно зрозумівши своєрідність дитини, успішно організувати з ним роботу з подолання дефектів розвитку.

Важливим джерелом отримання відомостей про аномальні дітей є аналіз результатів їх діяльності - письмових робіт, малюнків, різних виробів, які характеризують психічні особливості дітей, їх уявлення про навколишнє життя. Цей метод відображає індивідуальність учнів, їх схильності і спо-можності.

Цінними засобами вивчення аномальних дітей є соціологічні та психологічні методи дослідження. Серед них анкетування - метод масового збору матеріалу з допомогою анкет, методи дослідження самооцінки, соціометрія - дослідження

міжособистісних відношень в групі, а також математичні методи, що виявляють кількісні показники досліджуваних характеристик.

Дефектологія удосконалює існуючі способи наукових досліджень і розробляє нові. Зазвичай в психолого-педагогічних дослідженнях використовується не один, а кілька взаємно доповнюють методів. Таке комплексне застосування різних методів забезпечує надійність результатів.

3. Зв'язок дефектології з іншими науками.

Дефектологія пов'язана з багатьма іншими науками. Характер зв'язків різний залежно від предмета науки та її місця в загальній системі наукових знань.

Дефектологія тісно пов'язана із:

- *суспільними науками* (філософія, етика, естетика, соціологія);
- *психологічними* (загальна, вікова, педагогічна та спеціальна психологія).

Дефектологія, визначаючи шляхи педагогічного впливу на формування особистості дитини з порушеннями в розвитку спирається на знання загальних закономірностей і вікових особливостей розвитку психіки людини з типовим розвитком. Особливо тісний зв'язок зі спеціальною психологією; вивчення результатів наукових досліджень у цій галузі є необхідною умовою для розвитку дефектології;

- *природничими та медичними науками.* Природничо-наукову основу дефектології становлять дані фізіології, вчення про вищу нервову систему аналізатори, пластичність кори головного мозку, дані про анатомо-фізіологічні особливості організму дитини. Дані медичних наук (оториноларингології, офтальмології, аудіології, патофізіології, неврології, невропатології, психопатології тощо) дають можливість правильно пов'язувати причини й механізми виникнення різних вад розвитку види порушень розвитку, науково обґрунтувати систему роботи з абілітації, визначити особливості педагогічної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби. Знання гігієни допомагають обґрунтувати режим дня, праці, відпочинку, необхідні санітарно-гігієнічні умови для організації педагогічного

процесу в дошкільному навчальному закладі;

- *педагогічними науками* (загальна педагогіка, дошкільна, шкільна та педагогіка дорослих). Цей зв'язок зумовлюється не механічним перенесенням теоретичних положень із загальної педагогіки в дефектологію, а врахуванням їх при визначенні змісту, принципів, форм, методів навчання дітей дошкільного віку з порушеннями в розвитку;

- *історією педагогіки*. Знання історії педагогіки допомагає відібрати все прогресивне, що було в минулому й творчо використати його.

- *спеціальними методиками навчання* (особливий зв'язок зі спеціальною методикою формування і розвитку мовлення, формування вимови, розвитку та використання залишків слуху в дітей тощо);

- *технічними науками*, які розробляють технічні засоби навчання та реабілітації дітей з різними порушеннями (особлива увага приділяється використанню комп'ютерної техніки).